

ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМ ТАҚЫРЫБЫН- ДАҒЫ ТЕАТРЛЫҚ ҚОЙЫЛЫМДАР

МРНТИ 18.07.23

Т.Н. Кубеков ¹
Р.Қ. Саңқайбаева ¹

¹ Т.Қ. Жүргенов атындағы қазақ ұлттық өнер академиясы
Алматы, Қазақстан

ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМ ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ТЕАТРЛЫҚ ҚОЙЫЛЫМДАР

Аңдатпа

Мақалада исламдағы экстрималды және радикалды теріс ағымдар мен көптеген діни ағымдардың пайда болуына байланысты, қоғамда кері саяси ұғымдардың пайда болуы, адамның сана сезімін улайтын, әлемдік діндердің атын жамылып теріс бағыт беретін діни секталардың экстремалды түрде қаптауы, халыққа зиянын тигізіп жатқандығы туралы. Сонымен қатар Қазақстандағы діни радикалдық және экстрималды тақырыптағы спектакльдер желісі баяндалады.

Тірек сөздер: Театр, режиссер, актер, драматург, басты кейіпкер, қойылым, өнер, дін, ислам, теріс ағым, радикалдық, экстремистік.

Кіріспе

Діни сауатсыздық – діни экстримизімнің басы. Дін адамзат тарихында ізгіліктің құралы болғаны анық. Діни экстремизм дегеніміз – саяси күштердің өз мақсаттарына жету үшін дінді саясаттың құралы етіп алып, қатыгез саяси мақсаттарын жүзеге асырып, дін атынан мемлекетке қарсы жасалған күресі. Сөйтіп, олар өз билігін орнатуға, орындатуға ұмтылады. Ғылым мен технология дамыған кезде діни экстремизм деген ұғым жиі қолданылып

жүр. Дінімізді бұрмалап әртүрлі жаңалықтарды енгізіп, дінімізден, тілімізден, мәдениетімізден, қазақты қазақ етіп көрсететін салт-дәстүрімізден, ұлттық құндылықтарымыздан айырып, ұмыттырғысы келеді. Қазақстанда діни ағымдардың еркін таралуы мен олардың қатарының күн санап өсуінде халықтың, әсіресе жастардың діни сауатының төмендігі үлкен ықпалын тигізіп отыр деуге болады. Дінге, имандылыққа бет бұрған жастар, елдің, отбасының мүддесін қате шешім қабылдаған

жағдайда қалай зардап шегетіндігін түсінетіндей сауаттылыққа ие болғанда ғана мәселенің алдын алуға болады. Бүгінгі таңда діни экстремизм мен терроризм сөздері бүкіл әлемге таныс шығар. Қазақстанда да діни экстремизм мен терроризм тақырыптарына қатысты мәліметтер жетерлік. Бұл аталған мәселенің ғаламдық деңгейде орын алып отырғандығының белгісі. Қазақстан әлем елдеріне көптеген ұлт өкілдерінің бейбіт өмір сүру мекені ретінде танылғаны рас. Дегенмен, діни экстремизм мәселесі біздің елімізді де айналып өткен жоқ. Қазіргі уақытта дәстүрлі емес және радикалды діндер бұқаралық ақпарат құралдарын белсенді қолданады. Көбінде жастар негізінен белсенді келетін салаларды таңдайды. Жастар бүгінгі таңда аға ұрпақпен салыстырғанда ғаламтор құралдарын көп пайдаланады. Сондықтан жастар түрлі діни ағымдар мен секталардың ықпалдарына көбірек түседі. Жалпы діни экстремизмнің таралуына себеп болатын жағдайларды атап өтсек: Ең бірінші діни сауатсыздық. Дінге білім мен келмеу – діни сауатсыздықтың басты көрінісі болып отыр. Екіншісі «өзі ештемені білмей, еш нәрсе туралы ойламай, дін туралы сөйлегендердің сөзінен бәрі дұрыс екен – деп еріп кетулерінде. Осындай діни сауатсыздықтың көрінісі – діни радикалданудың себебі болып отыр. Жастардың өзгелерге еліктеуі – экстремизмге апарар жол болып табылды, өйткені экстремисттік пайымда діни ұстанымы ең шынайы, ақиқат әрі таза деп иландырады [1].

Ғаламтор кеңістігіндегі экстремисттік сайттардың еркін қолжетімділігі де маңызды себептердің бірі болып табылады. Мұндай сайттарда мұсылмандардың қысымға ұшырауы, әсіресе АҚШ, Еуропа, Израильдегі

мұсылмандар туралы ақпараттар, зорланған, қанға малынған адамдардың суреттерін, бейне – жазбаларын ашық көрсету арқылы күллі әлемді мұсылмандарға жау ретінде көрсетуге ұмтылады. Сондай – ақ, сайттағы түрлі шейхтардың уағыздары бейне – жазба түрінде таратылады. Уағыздарда зайырлы биліктің исламға жат екендігі, мұндай мемлекет басқарушылары, дін қызметкерлері «діннен шыққандар» деген пікір дәлелді айтылып, оларға бағынбауға шақырылады. Мұндай ақпараттар сауаты төмен, өзін мұсылман санайтын адам санасында қысымдағы мұсылмандарды құтқару мен халифат сипатындағы мемлекет құруға қатысу, қажет болса, құрбан болу туралы ой туындатады. Өз ойын сайтта берілетін жихадқа шығу, шахид болу туралы хадистер мен аяттар арқылы нығайтып, өзгермес ұстанымға, өмірлік мақсатқа айналдырады. Келесі сайттар адамды бірден қарулы жихадқа шығып, зайырлы билікті құлатуға шақырмайды. Олар зайырлы билік немесе өзге діндегілер туралы сыни пікірлер білдірмейді. Мұндай сайттардың сыртқы безендірілуі де тек исламға арналған ақпараттық портал түрінде берілуі мүмкін. Олардағы басты мақсат: мемлекетте ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлі дінді бөлшектеуден басталады. Берілген сайттардың ортақ ұраны «Таухид – бұл мақсат, ал жихад – оны жүзеге асыру жолы», «жихад әркімнің жеке міндеті» - деген ой. Бұл ой ашық немесе жасырын түрде мейлінше белсенді түрде таратылады. Салдары ретінде қоғамда араб елдерінің ұлттық киімін кигендер мен мешітке құлағына наушник тағып баратындар пайда бола бастады. Өзге елге жихадқа аттанып өлім құшқандар мен өз елінде экстремисттік идеяларды таратып түрмеге қамалғандар саны

көбейді [2].

Сондықтан, мұндай мәселені шешу ұлттың келбетін сақтаудың кепілі болмақ. Бір ұлттың діни ұстанымдар негізінде бөлінуі салдарынан тұтас мемлекеттердің тұрақтылығы шайқалғандығын тарих көрсетіп берді. Аталмыш мәселенің алдын алу кезек күттірмейтін шара. Бұл бағытта, заңдар қайта қаралып, толықтырылды, арнаулы орталықтар құрылды. Ақпараттық түсіндіру жұмыстары күшейтілді. Алайда, діни экстремизммен күресте ең маңызды қадам бұл діни сауаттылық екендігі даусыз. Діни сауатты болу үшін белгілі – бір діни курсты бітіру шарт емес. Діни сауаттылық ұлттық тарих, дәстүрмен қатар, әлемдік деңгейдегі үрдістерден хабардар болудан құралады. Өз отанын сүйу мен дәстүрін ұстану, тарихын қастерлеу діни сауаттылықтың бір қыры. Өйткені, қазақ тарихына үңілген кез-келген адам қазақ халқында өзге елді жаулау, өзге ұлт пен дінді кемсіту секілді көріністердің орын алмағандығын көреді. Ислам дереккөздері мен оның сан ғасырлық тарихына үңілген кез келген жан ислам мен лаңкестіктің, экстремизмнің, т.б. адамзатқа қарсы қастандықтардың бір – біріне мүлдем жат екенін көреді. [3] Сондай-ақ, ұлттық дәстүрдің ислам шарттарына қарсы келмейтіндігін, тіпті үндесіп тұратындығын байқау үшін де асқан сауаттылықтың қажеті жоқ.

Әдістер

Театр – халықты эстетикалық адамгершілік пен ізгілікке тәрбиелеудің аса маңызды құралы. Сондықтан театр да жастарға тәлім – тәрбие беретін өнер ордасы. Қазақстанның бірнеше обылысында исламдағы теріс радикалдық ағым туралы спектакльдер қойылып жүр. Сириядағы қарулы

қақтығыстарға қатысып жатқан қазақстандықтарды дұрыс жолға салу үшін және адасудан сақтандыру үшін, өнерде жүрген біздің қаруымыз театр болғандықтан, өнер арқылы соны айтсақ, халыққа жеткізу болып табылды.. Осындай тақырыптағы қойылымдар студенттерге, оқушыларға және жазалау мекемелерінде де қойылып отыруы тиіс. Жас драматургтер осындай діни тақырыптағы пьесаларды көбірек жазса деп шақырғым келеді. Ақырындап бұл тақырыптағы қойылымдар театр сахнасында сахналанып жатыр. Соның біреуі Қарағанды қаласындағы Сәкен Сейфуллин атындағы облыстық театрда діни экстремизм тақырыбындағы драматург Кеңес Жұмабековтің «Адасқандар» пьесасы сахналаған. Спектакльдің қоюшы режиссері – театрдың режиссері және актері Сламбек Жұмағали. Қазіргі кездегі актуалды тақырыптың бірі, теріс ағымның жетегінде кетіп, шет елде мерт болып жатқан жас отбасылар туралы. Спектакльдің негізгі мақсаты: Жастарды дұрыс ағымға тәрбиелеп, діннің теріс бағытын қабылдап жүрген жастарымызға дұрыс жолды насихаттайтын қойылым. Бас кейіпкер – Баянғали өзге дінді уағыздаушылардың ортасына түсіп, отбасысын Сирияға кетуге көндіріп, шекара асып кетеді. Мұсылман мемлекетін құрып, ұрпағының рухани және материалдық жағдайын жақсартқысы келген жанұя лаңкестік топтың мүшесіне айналғанын кейіннен бірақ түсінеді. Бірақ бұл кезде барлығы тым кеш болады. Радикалды топ мүшелері бас кейіпкердің баласын босатқанмен, Баянғалиді жұбайымен бірге атып тастайды. Бұл қайғылы оқиға шынайы өмірден алынған. Шығарманың авторы, драматург Кеңес Жұмабеков бұл пьесаны жазбастан бұрын, көп ізденіп

тақырыпты барынша зерттегенін айтады. Көптеген бұқаралық ақпараттарға сүйене отырып, болған шын оқиғалардан туындаған шығарма – дейді.

Талқылау

Осы тақырыптағы тағы бір қойылым, тәрбиелік тағылымы мол, көрерменге ой салатын, адамдарының бойындағы әділеттілік, адалдық, шыншылдықтың жас ұрпаққа берер тәрбиелік маңызы зор екенін көрсетіп, идеясы қазіргі діни ахуалдың ақ қарасын ажырату үшін көлеңкелі жақтарын бейнелеп жатқан қойылымның бірі. Ақтөбенің Тахауи Ахтанов атындағы облыстық драма театрындағы биылғы жаңа маусымын ашқан діни экстремизм тақырыбына арналған драмалық шығарма. Жабал Ерғалиевтің «Есігімді қаққан кім?» деген пьесасы сахналанды. Театр директоры Нұрлыбек Жұбатқан алғашқы қойылымға облыс, қала басшыларымен бірге жергілікті имамдар, теологтарды шақырған екен. Қойылымды халыққа ұсынбас бұрын діни сауаты бар адамдардың сынынан өткізіпті. Діни экстремизм тақырыбындағы спектакльге облыстық әкімдік тапсырыс берген. Өнер арқылы халықтың санасына көптеген жылдар бойы совет өкіметінің тәрбие бергенін бәріміз көрдік. Революция, соғыс, коммунизмге ену туралы болса да, әйтеуір мемлекеттік маңызы бар мәселелердің барлығына дерлік, сол тақырыптағы спектакльдер қойылып отырды. Бұл спектакль осыған дейін Астанадағы Қалибек Қуанышбаев атындағы театрдың репертуарынан алынған және қоюшы режиссерін бірге шақырған. Астаналық режиссер Нұрлан Жұманиязов қойған спектакльде басты рөлдерді Ақтөбе театрының жас актерлары Жанна Өтеген, Қадір Құттыбаев, Дәурен Нарман,

Майгүл Мұзбаева сомдайды. Оқиға желісі бойынша күнделікті көрініс. Қарапайым қазақи отбасы. Үйдің ішінде қария немерелерін ойнатып отыр. Немерелеріне тақпақтарын айтқызып атасы сүйсініп қарауда. Бір кезде сахнада немересі Жанар атасына анасын сағынып жүргенін, келіп неге алып кетпейтінін айтып жылағысы келеді. Сол уақытта әжесі анасының келетінін айтып қуантады. Артынша көп күттірмей қызы Гүлнұр келеді, бет – жүзін анықтауға мүмкіндік бермейтін никаб, чадра мен паранжа секілді қап – қара боп киініп тұмшаланып алған, тіпті қолына дейін қолғап киіп алған. Әке – шешесінің төбелерінен жай түскендей таңғалып та, қорқып та тұрып қалады. Анасы өз қызын танымай үстелді айнала қашады. Кенеттен үйге сақалды ақ көйлек, ақ дамбал киген, қолдарында тәспиық ұстаған, аузынан «Алласы» түспейтін екі қонақ келіп кіреді. Біреуі Гүлнұрдың күйеуі, біреуі арбаушы Жұман. Кіргеннен «сендер дінді дұрыс ұстанбайсыңдар, кәпірсіңдер, орыстың тасасында қалып кеткенсіңдер, домбыра тартып, ән айтып, бата оқылғанда бетті сипамаңдар» деген сөздер айтылып жатты. Сөйтіп радикалды дінді ұстанған жұбайлар ата-анасының, туған – туыс, дос – жараңның ақыл кеңесін тыңдамай, бәрін бір мезетте тастап, кішкентай қыздарымен бірге Сирияға аттанады. Ақырында басты кейіпкер Гүлнұр от бораған қанды соғыстың ортасында күйеуі Асқар мен қызы Жанардан айырылып, елге оралады. Спектакльдің соңы орамалын шешіп тастаған Гүлнұрдың өкінішке толы монологымен аяқталады. Медальдың екі жағы секілді. Дін – рухани сенімді ұйыстырушы болса, екінші жағынан ірітуші құрал ретінде де пайдаланылады екен. Дінде жазық жоқ, адамның сеніміне де, сенгісі келген

нәрсесінде де айып жоқ, тек соны өз пайдасына шешіп, арам пиғылын жүзеге асырушылар қазір әлемнің тынышын кетіріп тұрғанына біршама жылдың жүзі болды. Ақпараттық соғыс жүріп жатқан өркениетте ақиқатты, шындықты, іштегі құдайын іздеушілер сыртқы түсініктермен сәйкестендіре қаламын дейтіндер көп әлі. Кешегі «есігімізді қағып кірген» жат ағымдарға әлсіздер ғана еріпті. Қойылым сол туралы баяндағандай. Театр әртістері көрерменге соны ұқтырды. Режиссер бұл қойылыммен басқа ағымға түскен бауырлармен күресу үшін емес, қайта оларға жәрдем беріп ортамызға оралту үшін қойылған туынды- дейді. Дінді мүлдем ұстанбаңдар дегенде ой айтқымыз келмейтіні анық, бірақ сауаттылықпен келгеніміз дұрыс екенін айқымыз келеді. Теріс діни ағымның құрбаны болатындардың басым көпшілігі – діни сауатсыз жастар. Осындай оқиғалардың салдарынан бұрын баласы дінге бет бұрса қуанатын ата – ана қазір қорқатын дәрежеге жетті. Осы тақырыпта әзіл – ысқақ «Өнер қырындары» театрыда көптеген діни тақырыптарды әзілмен жеткізіп, тәрбиелік мәні бар туындылыр жасап жүр.

Шығыс Қазақстан облысында да діни тақырыптағы сахналық қойылым 2014 жылы қойылған екен. «Шырмауық» қойылымның сценарийн белгілі актер, танымал режиссер, драматург - Бек Рамазан жазған. Қоюшы режиссері - Әкелеев Сахан Долдиұлы, қоюшы суретші-Алдабергенов Бұл спектакльде шетелге оқуға кеткен болып, Сириядағы қарулы қақтығысқа барған қазақстандықтың өкініп, қайтадан дұрыс жолға түсу жағдайы баяндалады. «Бұл - қазіргі кезде адасып, теріс бағытта оңы мен солын танымай жүрген жастарды, дінді, дәстүрді

терістеп, намаз оқымай жүргендерді «кәпір» деп жүрген қандастарымызды көргеннен кейінгі біздің іштен шыққан жан айқайдай» – дейді театр директоры. Қазақстан мұсылмандарының Діни басқармасы жиһад деп желіккен, жат ағым жетегінде жүргендермен сахналық қойылым арқылы күресу тәсілін бастады. Айтуларынша, көптің санасына театрланған көрініс арқылы әсер ету тиімді екен. Оқиға желісі бір отбасының өмірі арқылы қоғамдағы діни ахуалды суреттейді. Қойылымда шетелге музыкалық білім алуға кеткен ұлын зарыға күткен ата-ана балалары келе жатыр деген хабарды естісімен туған-туыстарын жиып, дастарқан жайып, ұлдарын қарсы алады. Бірақ, жат ағымның жетегінде кеткен ұлдары жолдастарымен келіп олардың қуанышын су сепкендей басады. Үлкендердің айтқан кеңестеріне құлақ салмаған ұлдарының жат ағымға бой ұрғанына көз жеткізген әке оны полицияның қолына тапсырады. Ал ішкі істер саласының қызметкерлері арнайы дін өкілін шақырып, жүрген жолының ақ – қарасын ажыратып береді. Жастарды шырмауықтай шырмаған осы көріністі театр актерлері де өте жақсы сомдаған.

Нәтижелер

Елбасының: «Біз қоғамда, әсіресе, жастар арасында діни экстремизм профилактикасын күшейтуіміз керек» - деген жолдауына тікелей сәйкес келеді. Осы мәселе бойынша жұмыстар кешеуілдеп жатқан секілді. Ең бірінші осы діни теріс ағымдарды жою үшін біз мектеп табалдырығынан бастап, балаларға діни сабақтар өтілуі тиіс. Мектепте дін десе шошып, дәстүрлі дін насихатталмайды. Дінді тек культурология ғылымы ретінде ғана қарастырады. Елбасымыз кезекті

жолдауында: «Біз мұсылманбыз, оның ішінде Әбу Ханифа мазһабын ұстанатын сүнниттерміз» деп қазақ халқының ханафи екендігін атап көрсетті. Дін тану сабағын тарихшылар емес, дінтанушылар өткізу керек. Яғни мешіт қызметкерлері өткізуі міндетті деп санаймын. Елбасының көздеген мақсатымен ұштасады деген бағытта жасалуы қажет. Болашақта бақытты, жарқын, мұсылман қазақ елі боламыз десек, онда сол болашаққа бүгіннен бастап батыл қадамдар жасауымыз керек. Жастар ата-бабасының мұсылман екендігін біледі. Бірақ қандай мұсылман болғанын білмейді. Осының салдарынан мектеп бітірген соң «дін екен» деп әр түрлі ағымдардың жетегінде кетіп жүргені мәлім.

Қорытынды

Сөз соңында айтпағымыз халықтың дәстүрлі ислам қағидаларынан хабарсыздығы жастар арасында адасушылық тудырып, олар көбінде өзге діни ағым жетегіне кетіп, қасиетті дінімізді қасіретке айналдырғанын білмей жатады. Елбасымыздың «Әлеуметтік экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты жолдауында біз сөз еткен ұғымдардың ерекше аталып өтуі тегін емес. [4] Сондықтан бәрімізге қастерлі тәуелсіздігіміздің нығаюы үшін, елімізде ұлтаралық және дінаралық татулықтың сақталуы үшін баршамыз атсалысайық!

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Діни сауатсыздық және діни экстремизмнің бастауы // <http://abai.kz/content/dini-sauatsyzdyk-dini-ekstremizm-nin-bastauy> (04.03.2017).
2. Амреева А.А. Діни экстремизм мен терроризм: мәні және Қазақстанға ықпалы. – Алматы: Кітап. 2005. – 207 б.
3. Дін мен дәстүр. Д 91. – II кітап. – Астана, 2017. – 176с.
4. Назарбаевтың Н.Ә. Әлеуметтік экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты, 2012.

Т.Н. Кубеков, Р.Қ. Санкайбаева

*Казахская национальная академия искусств имени Т.К. Жургенова
Алматы, Казахстан*

ПОСТАНОВКИ ПОСВЯЩЕННЫЕ К РЕЛИГИОЗНОМУ ЭКСТРИМИЗМУ

Аннотация

В статье рассказывается об экстремальном и радикальной негативной тенденций в Исламе и появление многих религиозных движений, появление негативных политических концепций в обществе, крайняя вовлеченность религиозных сект в мировые религии. А так же описаны о спектаклях по религиозным радикальным темам в Казахстане.

Ключевые слова: Театр, режиссер, актер, драматург, герой, спектакль, искусство, религия, ислам, отрицательное течения, радикальный, экстремизм.

T. Kubekov, R. Sankaibayeva

*T.K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts
Almaty, Kazakhstan*

STAGE PRODUCTIONS DEVOTED TO RELIGIOUS EXTREMISM

Abstract

The article describes the extreme and radical negative tendencies in Islam and the emergence of many

religious movements, the emergence of negative political concepts in society, the extreme involvement of religious sects in world religions. And they also describe performances on religious radical themes in Kazakhstan.

Keywords: Theater, director, actor, playwright, hero, performance, art, religion, islam, negative current, radical, extremism.

Автор туралы мәлімет: Кубеков Талгат Нұсқабекұлы - Т.К.Жүргенов атындағы Қазақ Ұлттық өнер академиясының «Актер шеберлігі және режиссура» кафедрасының аға оқытушысы. Алматы, Қазақстан.

e-mail: talgat.nuskabek@mail.ru

Саңқайбаева Райхан Құсманбекқызы - Т.Жүргенов атындағы Қазақ Ұлттық өнер академиясының «Актер шеберлігі және режиссура» - кафедрасының магистранты. Алматы, Қазақстан.

e-mail: rkskamh1@gmail.com

Сведения об авторе: Кубеков Талгат Нұсқабекович - старший преподаватель кафедры - «Актерское искусство и режиссура» Казахской Национальной академии искусств имени Т.К.Жүргенова. Алматы, Казахстан.

e-mail: talgat.nuskabek@mail.ru

Санқайбаева Райхан Құсманбековна - магистрант кафедры «Актерское искусство и режиссура» Казахской Национальной академии искусств имени Т.К.Жүргенова. Алматы, Казахстан.

e-mail: rkskamh1@gmail.com

Author's data: Kubekov Talgat - Senior lecturer of the chairs - "Acting art and direction" of the T.Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts. Almaty, Kazakhstan.

e-mail: talgat.nuskabek@mail.ru

Sankaybaeva Raikhan - Undergraduate of the chairs - "Acting art and direction" of the T.Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts. Almaty, Kazakhstan.

e-mail: rkskamh1@gmail.com